

Arap Şiirinde Trablusgarp Savaşı'nın Yansıması ve İsmail Sabrî'nin “Harbu Trâblus” Adlı Kasidesinin Tahlili

Reflection of the Tripoli War in Arabic Poetry and Analysis of İsmail Sabrî's Qasida Called “Harbu Trâblus”

Fuat Daş^{**}

Öz

Osmanlı Devleti'nin Batılı devletlerle son dönemlerinde yaptığı savaşlar Arap dünyasını oldukça etkilemiştir. Özellikle toplumsal ve siyasal konulara duyarlı kalmayan Arap şairler, Osmanlının gerçekleştirdiği bu savaşlara divanlarında önemli yer vermişlerdir. Arap şairlerin bu savaşlar arasında en fazla dikkat çektiği Osmanlı Devleti ile İtalya arasında gerçekleşen Trablusgarp Savaşı'dır. Genel itibarıyla şairlerin gözünde bu savaş, Batının İslam dünyasına yaptığı bir sömürge girişimi olarak değerlendirilip mutlak surette Osmanlıya destek vermelerine sebep olmuştur. Mısırlı şair İsmail Sabrî de şairlik hayatı boyunca Osmanlı yönetimine ilgisiz kalmasına rağmen bu savaş üzerine şiirler kaleme alarak hem İtalya'ya tepkisini göstermiş hem de Osmanlıya desteğini beyan etmiştir. Bu çalışmayla Trablusgarp Savaşı'nın Arap şiirinde yansımaları ele alınmış ve bu bağlamda İsmail Sabrî'nin “Harbu Trâblus” adlı kasidesi değerlendirilmiştir. Söz konusu kaside mümkün olduğunca beyit beyit tahlil edilmiş ve şairin kaside boyunca dikkat çektiği konular, savaşa dair hem Batı dünyasına hem de İslam alemine vermek istediği mesajlar, savaşla ilgili düşünceleri beyan edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Arap edebiyatı, Arap şiiri, İsmail Sabrî, Osmanlı savaşları, Trablusgarp Savaşı

Abstract

The wars that the Ottoman Empire engaged in with Western states in its last periods greatly affected the Arab world. Especially Arab poets, who were not insensitive to social and political issues, gave an important place to these wars of the Ottoman Empire in their divans. The war that Arab poets particularly emphasized among these conflicts was the Tripoli War between the Ottoman Empire and Italy. Generally, in the eyes of the poets, this war was accepted as a colonial attempt by the West to the Islamic world, and this caused these poets to absolutely support the Ottomans. Although Egyptian poet İsmail Sabrî remained indifferent to the Ottoman rule throughout his poet career, he wrote poems about this war, both showing his reaction to Italy and declaring his support for the Ottoman Empire. In this study, the reflections of the Tripoli War in Arabic poetry were discussed and, in this context, İsmail Sabrî's qasida called “Harbu Trâblus” was evaluated. The mentioned qasida has been analyzed verse by verse, attempting to highlight the themes that the poet emphasizes throughout the qasida. The poet's messages regarding the war, addressed to both the Western world and the Islamic community and his thoughts about the war, have been articulated.

Keywords: Arabic literature, Arabic poetry, İsmail Sabrî, Ottoman wars, Tripoli War

* **Sorumlu Yazar:** Fuat Daş (Dr. Öğr. Üyesi), Bartın Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulu, Bartın, Türkiye. E-posta: fuatdas@windowslive.com
ORCID: 0000-0003-1088-2177

Atrf: Das, Fuat. “Arap Şiirinde Trablusgarp Savaşı'nın Yansıması ve İsmail Sabrî'nin “Harbu Trâblus” Adlı Kasidesinin Tahlili.” *darulfunun ilahiyat* 36, 1 (2025): 119–142. <https://doi.org/10.26650/di.2025.36.1.1428780>

Extended Summary

The Ottoman Empire entered into many wars during the period of disintegration. One of these wars is the Tripoli War with Italy. The war ended with the defeat of the Ottomans. This war has a special place in the eyes of the Islamic world in general and the Arabs in particular. Because this war took place against the Muslim-Arab lands under Ottoman rule. Muslims, especially Arabs, accepted this war as a colonial attempt of the West against a Muslim land, rather than an ordinary Ottoman war. For this reason, there were great reactions to this war in the Arab world, anti-war actions were taken, and protests against the Italian State were held in public squares. Manpower support was given to this war from many regions, especially Iraq and Egypt, and financial aid was collected under the supervision of delegations by establishing help desks. Many attempts have been made to inform the public about the war and to appeal to people to help. In the Arab media, despite the political pressures of the western states, news was made in favor of the Turks, the discourse that all Muslims were on the side of the Turks was echoed, and those who supported this war, especially in Italy, were strongly condemned.

The Tripoli War also had reflections on modern Arabic poetry. The poets of the period, who included social and political issues in their divans, paid attention to this war and carried the war in all its dimensions into their couplets. As a matter of fact, although the themes that Arab poets dealt with about war were different, the emotions they felt were close to each other because they all looked at it from the same window. They tried to raise awareness among the world public by blending the Islamic faith with national feelings in their couplets. Arab poets aimed to reflect every scene experienced in line with the news coming from the war zone and to announce the difficulties and troubles that people experienced to the masses. Praise for the Ottoman Empire, its army, past victories, the past heroism of the Arabs, the resistance of the local people to the enemy, encouragement for war, Turkish-Arab solidarity, heroism on the battlefields, independence and unity, etc. They drew attention to many issues. In addition, the invitation to unite against colonial powers around a common belief was reflected as the dominant theme. The reason for this is that separatist ideas were dominant in the Middle East region during the periods when the war occurred. It was stated that these ideas should be eliminated and support should be given to the Turks. Similarly, the Tripoli War was viewed from a broader perspective by the poets and this war was brought into poetry as a war between the East and the West, and the East was invited to resistance and rebellion against the colonialist attitude of the West. Calls have been made for the East to unite against the West.

One of the poets who wrote poems about this war is the Egyptian poet İsmail Sabri. Since Sabri was in France for education, he was influenced by Western literature and also imitated many Arab poets of the classical period and reflected the influence of Arabic poetry in his couplets. The poet, who had a nationalist identity, touched on many

social and political issues of his period, but preferred to stay away from expressing sharp thoughts due to his state duties and displayed a calm and soft style in his poems. One of the most remarkable poems that Sabri wrote about the Tripoli War is his poem called "Harbu Trâblus", which consists of forty-four couplets. Compared to many poets of his period, he did not give much space to the Ottoman government and sultans in his poems, and remained neutral or indifferent, but he clearly reflected his absolute support for the Ottoman Empire with his qasida in question. As it was echoed in the Muslim world, he considered this war as a war against the entire Islamic world, not the Ottoman Empire. In the qasida in question, he tried to present the Ottoman Empire to the reader as the state of the entire Islamic world and accordingly invited all Muslims to support the Ottoman Empire. In this regard, he left his political identity aside and clearly made the element of belief, which is the common denominator, felt within the framework of an integrative and unifying thought. He used a calm tone while carrying this thought into his couplets, appealing to people's minds rather than their emotions, encouraging them to fight. In his encouragement discourse, he made references to the Islamic faith and used elements that Muslims consider sacred, such as martyrdom.

Sabri started the first couplets of his poem by indirectly implying that the Ottoman army was the army of the entire Islamic world. Subsequently, he continued by praising the Ottoman Empire, its army and its power, and did not adopt an exaggerated style in such couplets. Emphasizing the victories of the Ottoman Empire in the past, he hoped for a similar victory against the Italians and considered it a mistake for the Italians to attempt such an invasion. As a matter of fact, he threatened Italy by saying that some Western states, which had previously displayed similar attitudes towards the Ottomans, had suffered defeats and implied that Italy would face the same result. He also included satirical couplets about the Italian army and its fleets anchored on the shores of Tripoli, and disparaged the weakness of the fleets and the cowardice of its soldiers. He expressed his main message in the last couplets. He invited Muslims living in India, China, Japan and many other regions to help the Ottoman Empire. While giving this message to the reader, he tried to reflect the Ottoman Empire as the state of all Muslims and chose the expressions he used accordingly. In addition, in these last couplets, the poet calls on the Egyptian people, to whom he belongs, for help, and in his statements, he praises his own people and mentions that their prestige will increase due to the aid they will provide to the Ottoman Empire.

Giriş

Trablusgarp Savaşı, Osmanlı Devleti ile İtalya Devleti arasında gerçekleşen bir savaştır. İtalya, 19. yüzyılın sonlarında milli birliğini tamamladıktan sonra devletler sistemine girmiş ancak sömürge faaliyetlerinde diğer Avrupa ülkelerine nazaran geride kalmıştır. Bu dönemde takip ettiği sömürgeci politikaları ekonomik ve stratejik olmaktan ziyade ulusal prestiji güçlendirmeye yönelik olmuştur. Bu bağlamda ilk olarak gözlerini kendisine coğrafi açıdan yakın olan Tunus'a dikmiştir.¹ Ancak Fransa İtalya'dan önce İngiltere ve Almanya'nın teşvikleriyle 1881 yılında Tunus'u işgal etmiştir. Bu bölgeyi kendinden bir parça olarak gören İtalya, öncesinde buralarda birçok iktisadi yatırım yapmasına rağmen buraları Fransa'ya kaptırmıştır. Mısır'ın İngilizler tarafından, Tunus'un ise Fransa tarafından alınması İtalya Devleti'nin iki önemli bölgeyi kaybettiği anlamına gelmekteydi. Kendisinin de bu devletler gibi emperyalist siyasi bir yol izlemesi gerektiğini düşünen İtalya, güneyden etrafını çevreleyen bu çemberin daha da daralmaması için Osmanlı Devleti tarafından yönetilen Trablusgarp ve Bingazi'yi hedefine koymuştur.²

İtalya ilk olarak diplomatik manevralar yaparak işe koyulmuştur. Yaptığı bu diplomatik girişimler neticesinde Trablusgarp'ı işgal etmek için büyük devletlerin tarafsızlığını sağlamak için gizli anlaşmalar düzenlemiştir.³ 1887 yılında İngiltere ve Avusturya-Macaristan ile bir anlaşma yapmış ve bu anlaşma çerçevesinde bu üç ülke, Fransa'nın Libya ve Fas üzerinde ileri sürdüğü savlarını bir kenara itmiştir. İtalya, İngiltere'nin Mısır'daki amaçlarına destek vereceğini söylemiş ve karşılığında kendisine Trablusgarp ve Sireneyka'da destek verilmesini istemiştir. Üçlü İttifak'ın yenilenmesi anlaşmasına eklenen 1887 Alman-İtalyan özel anlaşmasında da İtalya, Fransa'ya karşı Almanya'nın desteğini almış ve benzer şekilde 1887 yılında İspanya ile bir anlaşma yaparak İspanya'nın da kendisine destek vermesini sağlamıştır. Böylece İtalya, Trablus'un işgali için bu dört ülkenin onayını kazanmıştır.⁴ 1900 yılında Fransa ile İtalya arasında Fransa'nın Fas'ta İtalya'nın ise Trablusgarp'ta haklarına dair gizli bir anlaşma yapılmış ve böylece Trablusgarp artık İtalya'ya vaat edilmiştir. 1909 yılında ise Rusya ile Racconigi Anlaşması yapılmış, bu anlaşmaya binaen İtalya Rusya'nın boğazlardaki, Rusya ise İtalya'nın Trablusgarp'taki menfaatlerini gözetmiştir.⁵ Bütün bu diplomatik

1 Demet İlkbahar, "1911-1912 Trablusgarb Savaşı ve Osmanlı Kamuoyu" (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2009), 41.

2 Hale Şıvgın, *Trablusgarp Savaşı ve 1911-1912 Türk-İtalyan İlişkileri* (Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2006), 2-3.

3 İlkbahar, "1911-1912 Trablusgarb Savaşı", 41.

4 Borisoviç Lutskiy, *Arap Ülkelerinin Yakın Tarihi '16. Yüzyıldan 20. Yüzyıla'*, Çev. Turan Keskin, (İstanbul: Yordam Kitap, 2011), 283-284.

5 Şıvgın, *Trablusgarp Savaşı*, 5.

adımlar neticesinde İtalya, Trablusgarp'ta yapacağı eylemlerinin Avrupalı devletlerce müsaade edileceği garantisini almıştır.

Nitekim İtalya, Trablusgarp'ı almasına dair bütün altyapıyı artık hazırlamıştır sadece savaş çıkaracak bir bahane gerekmektedir. Bu sebeple İtalyan Hükümeti 23 Eylül 1911 yılında Osmanlı Devleti'ne nota vermiş ve bu nota çerçevesinde İttihat ve Terakki üyelerinin cahil ve mutaassıp halkı İtalyanlara karşı kışkırttıkları, Trablusgarp ve Bingazi bölgelerinde bulunan İtalyanların can güvenliğinin olmadığı, Osmanlı Hükümeti'nin bu duruma karşı herhangi bir tepki göstermediği dile getirilmiştir. Ayrıca Osmanlı Hükümeti, Trablusgarp'a savaş mühimmatı ve erzak göndermekle suçlanmış ve İtalyan Hükümeti tarafından şiddetle kınanmıştır. Osmanlı Hükümeti aynı gün İtalya Hükümeti'ne bütün bu iddiaların asılsız olduğuna dair cevap vermiştir.⁶ İtalya daha sonra 28 Eylül 1911 yılında ikinci bir nota daha göndermiş ve bu notaya binaen kendi menfaatleri çerçevesinde Trablusgarp ve Bingazi'yi işgale karar vermiştir. İtalya verdiği 24 saatlik süre dolmadan Osmanlıya savaş ilan etmiştir.⁷ 1911 yılının 2 Ekim tarihinde İtalyan güçleri Trablusgarp'a çıkmış ve peşi sıra Bingazi, Derne, Tobruk ve Humus kentlerini işgale başlamıştır.⁸ İtalyan güçleri hızlı bir şekilde büyük bir işgal gerçekleştirmeyi beklemişlerdir. Ancak olaylar umduklarının aksi yönünde vuku bulmuştur. Nitekim yerel halk sert bir direniş sergilemiş ve 29 Ekim itibarıyla Trablus'ta karaya inen çıkartma birliklerinin büyük çoğunluğunu yok etmiş ve bağımsızlık yolunda meşakkatli bir mücadele içine girmişlerdir.⁹ Özellikle Senûsiyye tarikatı ve onun şeyhi Seyyid Ahmed Şerîf'ten istenilen yardımın karşılık bulması ve gönüllü subayların yönlendirmesiyle etkili hale getirilen yerel halkın mücadelesi İtalyan güçlerini uzun yıllar sahil kesimine hapsedmiştir.¹⁰ Nitekim İtalyanlara karşı Türk-Arap dayanışması, düşmana karşı gösterdikleri cesaretleri ve yekvücut çarpışmaları takdirle karşılanmıştır.¹¹

Bu dönemde Osmanlı Devleti kendi iç siyasi sorunları, azınlık isyanları gibi zor süreçlerden geçmektedir. Uluslararası camiada destek bulamaması ve Balkan Devletlerinin kendisine savaş hazırlığı içerisinde olması gibi durumlar neticesinde İtalya ile anlaşma yapmak zorunda kalmıştır. 18 Ekim 1912 yılında Uşi Anlaşması

6 İsrail Kurtcephe, "Osmanlı Parlementosu ve Türk-İtalyan Savaşı (1911-1912)", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi* 5 (1994): 235.

7 İlkbahar, "1911-1912 Trablusgarp Savaşı", 43.

8 Arzu Çiftsüren, "Trablusgarp Savaşı'nın Urdu Şiirine Yansıması", *Şarkiyat Mecmuası* 41 (2022): 43.

9 Lutskiy, *Arap Ülkelerinin Yakın Tarihi*, 286.

10 Kemal Beydilli, "Trablusgarp Savaşı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2019), Ek-2:607.

11 Şıvgın, *Trablusgarp Savaşı*, 86.

imzalanmış¹² ve bu savaş, Osmanlı Devleti'nin Trablusgarp vilayeti ile Bingazi Müstakil Sancağını İtalya Devleti'ne bırakmasıyla sonuçlanmıştır.¹³

Arap Dünyasında Trablusgarp Savaşı'nın Yankıları

Türk toplumuyla Arap toplumu arasındaki ilişkiler bağlamında Trablusgarp'ın önemi bir yeri vardır. Tarihi açıdan Trablusgarp Savaşı'nda şahit olduğumuz bu iki toplum arasındaki münasebetler, Ortadoğu'daki benzer durumlara göre farklılıklar göstermiştir. Nitekim Batının Osmanlıya karşı propagandaları Trablusgarp topraklarına ulaşmadığından Türk-Arap ilişkileri herhangi bir zaafa uğramamıştır.¹⁴ Öyle ki savaş patlak verdiğinde bu topraklarda İtalyanlara tepkiler şiddetlenmiş ve birçok Arap toprağında Batının Osmanlı karşısı söylemlerine rağmen Osmanlıya destek çağrıları yapılmış, parasal yardımlar toplanmıştır.

Trablusgarp Savaşı başladığında Mısır ve Tunus gibi yabancı devlet himayesine girmiş Osmanlı eyaletleri tarafsızlıklarını ilan etmiş ancak bu eyaletlerdeki milliyetçi bireyler Trablusgarp'a giden gönüllülere yardımlarını esirgememiş ve onlar sayesinde bu iki eyalet üzerinden savaş bölgesine cephane takviyeleri yapılmıştır. İtalya bu durumun son bulması için İngiltere ve Fransa'ya ihtarname göndermiş ve bu iki eyalet, tarafsızlık hükümleri gereğince bu yardım geçişlerini önlemeye çalışmış ancak sınır kapıları Osmanlıya destek veren Müslüman Tunuslu ve Mısırlıların gözetiminde olduğu için bu duruma engel olamamışlardır.¹⁵ Aynı şekilde Mısır'da Trablusgarp Savaşı için komisyonlar oluşturulmuş, tıbbi malzemeler göndermek, bağışlar toplamak için yardım dernekleri kurulmuştur. Emir Ömer Tosun Paşa¹⁶ başkanlığında oluşturulan Yüksek Komisyon büyük meblağlara ulaşan paralar toplamış, Şeyh Ali Yusuf başkanlığında kurulan Hilâl-i Ahmer Cemiyeti ise sağlık alanında birçok heyet savaş bölgesine göndermiştir. Ülkenin birçok noktasında halkın Hilâl-i Ahmer Cemiyeti için verdiği bağışların toplanması için yardım

12 Çiftsüren, “Trablusgarp Savaşı'nın Urdu Şiirine Yansıması”, 44.

13 Şıvgın, *Trablusgarp Savaşı*, 141.

14 Yaşar Canatan, “Türk-Arap İlişkileri ve Trablusgarp Savaşı”, *International Social Sciences Studies Journal* 7 (2021): 4378.

15 Oya Dağlar Macar, “Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Kurumsal Tarihinde Önemli Bir Deneyim: Trablusgarp Savaşı (1911-1912)”, *Belleten* 81 (2017), 971.

16 Ömer Tosun Paşa (1872-1944), Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın torunlarından Mısır hıdiviyet ailesindendir. 1854-1863 yılları arasında Osmanlı Devleti'nin Mısır Valisi olan Said Paşa'nın oğlu Muhammed Tosun Paşa'nın oğludur. Osmanlı Sadrazamı Said Halim Paşa'nın da kayınbiraderidir. Coğrafya, tarih ve arkeoloji ile ilgilenen Paşa, Mısır'daki Osmanlı/Türk destekçilerinin başında gelmekteydi. Bkz. Kalini Fehmî Paşa, *Vâcibü'l-Vefâ: el-Emîr Ömer Tosun Hayâtuhû Âsâruhû A'mâluhû*, Kahire: Matâbi' Kosta Tomas ve Şürekâhu, 1944.

masaları kurulmuştur.¹⁷ Irak'ta -daha sonraları içişleri bakanlığı yapan- es-Seyyid Tâlib en-Nakîb başkanlığında Basra şehrinde kurulan komisyon, devlete yardım için binlerce lira toplarken, bazı aşiret liderleri savaşa katılmak için hazırlıklar yapmıştır. Necef, Kerbela, Kazımiye kentlerinden savaş çağrılarına karşılık verenler olmuş ve birçok Iraklı fiili olarak savaşa katılmıştır.¹⁸ Tunus, Mısır, Mağrip, Şam, Sudan gibi birçok Arap-İslam toprağından mücahitler savaş bölgesine gitmiştir.¹⁹

Arap medyasından da bu savaşa yönelik tepkiler artmış ve dönemin birçok gazetesinde yayınlanan haberlerde İtalya'ya saldırılırken, Trablusgarp lehine haberler yayınlanmıştır. Özellikle bu durum Türk hükümetinin mağlubiyetini bildiren antlaşmanın ilanından sonra daha da şiddetlenmiştir. Hindistan ve Çin'deki Müslümanlar dahi bütün İslam alemi Türklerin mağlubiyetine dair üzüntülerini dile getirmiş ve İtalyanlara karşı öfke duymuştur.²⁰ Arap dünyasında dönemin önde gelen *ez-Zevrâ, el-Hayat, el-İlm, el-Hürriyet, Sadâ Babil, el-Müeyyid* gibi gazetelerinde bu savaşla ilgili haberlerin yanı sıra Osmanlı Devleti'ne destek çağrılarında bulunan, Arapları İslam çatısı altında birlik olmaya davet eden şiirler de yayınlanmıştır. Ancak Batılı devletlerin siyasi baskıları ya da talepleri neticesinde bazı Arap gazetelerinin yayınlarını sonlandırmak zorunda kaldıkları da olur. Örneğin Mısır gazeteleri İtalyanların yaptıklarını şiddetle eleştirince mevcut hükümet, İtalyan hükümetinin talebi üzerine bu gazetelerin bazılarının yayın hayatına son vermiştir.²¹

Arap dünyasında insanlar savaş bölgesinden gelen her haberi yakından takip etmiştir. Bu haberlere binaen sokaklara inerek gösteriler dahi düzenlemişlerdir. Savaş bölgesinden gelen ilk haberler Türklerin zaferi üzerine olunca Mısır'ın İskenderiye kentinde halk sevinç gösterileri yapmış ve bu durum orada bulunan bir grup İtalyanı rahatsız edince her iki grup arasında sürtüşmeler olmuş, İtalyan grubunun ateş açması neticesinde bazı Mısırlılar yaralanmıştır.²² Benzer şekilde Irak'ın da birçok yerinde protestolar düzenlenmiş, halk hükümet binasının önünde toplanarak İtalyanların Trablusgarp'ta yaptıklarına tepki göstermiş, dönemin valisi savaş karşıtı bir konuşma yaparken, şair Cemil Sıdkî ez-Zehâvî (1863-1936) yaptığı konuşmayla insanları savaşa teşvik etmiştir.²³

17 Ahmed Şefik Paşa, *Müzekkerâtî fî Nısfî Karnin* (Mısır: Matb'atu'l-Mısır, 1936), 2:266.

18 İbrahim el-Va'îlî, "eş-Şi'ru'l-İrâkî ve Harbu Trâblus", y.y. (1964), 201.

19 Lothrop Stoddard, *Hâdiru'l-Âlemi'l-İslâmi*, Çev. Agag Noueihed, (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1973), 1:312

20 el-Va'îlî, "eş-Şi'ru'l-İrâkî ve Harbu Trâblus", 200.

21 Abdulaziz el-Umrân, *el-Vaḥdetu'l-İslâmiyyetu fî ş-Şi'ri'l-Arabî'l-Ḥadis* (Riyad: el-Ubikân li'n-Neşr, 1982), 49.

22 Şefik Paşa, *Müzekkerâtî fî Nısfî Karnin*, 2:266.

23 Abbâs el-Azzâvî el-Muhâmî, *Tarihu'l-İrâk beyne İhtilâleyn 'el-'Ahdu'l-'Usmâniyyu'l-Aḥîr 1872-1917* (Lübnan: Dâru'l-'Arabiyye li'l-Mevsû'ât, 1956), 8:259.

Din adamları cenahından da bu savaşa tepkiler yükselmiştir. İslam topraklarına saldıran yabancı devletlere yönelik cihat çağrılarında bulunmuşlar ve bu doğrultuda fetvalar vermişlerdir. Nitekim din adamları Trablusgarp Savaşı'nı yalnızca sömürgeci güçlerin bir savaşı olarak değil, dini bir savaş olarak da görmüşler.²⁴ Öyle ki Arap toplumunda birçok birey din adamlarının penceresinden bu savaşa bakmıştır. Bu durumun en açık kanıtlarından biri olarak savaş bölgesinde hizmet veren Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin taşıdığı hilal sembolünü verebiliriz. İtalyanlar, Arapların haç sembolüne ve bu sembolü taşıyan İtalyan Kızılhaçı'na gösterdikleri tepkiden dolayı Osmanlı Devleti'ne destek verdiklerini ileri sürmüşler ve aynı şekilde Arapların Kızılhaçı Hristiyan ve bir haçlı sembolü olarak gördüklerinden dolayı destek vermediklerini iddia etmişlerdir. Nitekim hilal sembolü her ne kadar bir sağlık yardımı sembolü olsa da Arap kabilelerince Müslüman birliğini temsil eden bir unsur olarak algılanmıştır.²⁵

Arapların Trablusgarp Savaşı'na tepkisi ve kadın erkek her kesimin bu savaşta gösterdikleri mücadeleler Batı medyasına da yansımıştır. Savaş patlak vermeden önce halkın ileri gelenleri Osmanlı'yı destekleme kararı almış, Senusiler başta olmak üzere birçok kabile Osmanlı'nın bölgeye gönderdiği subaylarla ortak hareket edip mücadeleye katılmıştır. Arap kadınları da bu direnişte yerini almış, ellerinden geleni yaparak üzerlerine düşen vazifeleri yerine getirmiştir. New York Times gazetesi muhabiri onların bu mücadelesine tanıklık ettiğinde şaşkınlığını gizleyememiş ve bu durumu "*Trablusgarp'taki Arap Amazonlar*" başlığı ile gazeteye taşımıştır.²⁶ Benzer şekilde Tanin gazetesinin yer verdiği ve Daily Express gazetesinden alıntılanan "*Trablusgarb Muharebesi'nin İlahesi, Arabların Jean D'arc'ı*" başlıklı haber bir Arap mücahidesinin Trablusgarp Savaşı'ndaki kahramanlıklarını anlatmıştır.²⁷

Arap Şiirinde Trablusgarp Savaşı'nın Yansımaları

Osmanlı'nın Batılı devletlerle yaptığı savaşlar Arap şairlerin duygu ve düşüncelerinde büyük etki bırakmıştır. Onlar bu savaşlarda Osmanlı'yı mutlak şekilde savunmuş ve onları buna iten temel güç ise inanç olgusu olmuştur. Osmanlı'nın kendi varlığını Batılı güçlerin sömürgeciliğine karşı savunduğunu ve Arapların ise korunan bu varlığın bir unsuru olduğunu görmüşlerdir. Nitekim Arap şairler, Hristiyan Batılı güçlerin sadece Müslüman Osmanlı Devleti'ni değil Arap

24 el-Va'ilî, "eş-Şi'ru'l-İrâkî ve Harbu Trâblus", 202.

25 Macar, "Hilal-i Ahmer", 970.

26 Macar, "Hilal-i Ahmer", 968.

27 İlkbahar, "1911-1912 Trablusgarb Savaşı", 36.

topraklarını, dahası bütün Doğuyu sömürmek istediklerinin idrakinde olmuşlardır.²⁸ Dolayısıyla birçok şair Osmanlı bayrağı altında bütün İslam aleminin birleşmesi çağrısında bulunmuş, hilafeti İslam birliğinin nişanesi olarak görmüş ve sömürge güçlerine şiddetle saldırmışlardır. Osmanlıya dışardan gelen her türlü saldırıyı en keskin beyitlerle eleştirmişlerdir.²⁹

Trablusgarp Savaşı'nın çıktığı dönemde özellikle Ortadoğu bölgesinde Araplarla Türkler arasındaki anlaşmazlık günden güne yayılım kazanmıştır. Bazı şairler söz konusu bu anlaşmazlığı ve sebep olduğu ayrılıkçı eğilimleri de şiirlerine taşımıştır. Hal böyleyken Batılı güçler, Müslüman beldeleri üzerinde işgalci planlarını bir bir hayata geçirme fırsatı yakalamıştır³⁰ Dolayısıyla Arap şairler Ortadoğu'daki bu durumu da göz önünde bulundurarak kaleme aldıkları şiirleriyle İtalya karşısında tek saf olunması gerektiğini söylemiş, halk kitlelerini bu doğrultuda bilgilendirmiş, kamuoyunu gerek parasal gerekse insan kaynağı açısından Osmanlıya yardım etme hususunda bilinçlendirmiştir. Zira şairlerin bu girişimleri sadece kaleme aldıkları şiirlerle sınırlı kalmamıştır, fiili olarak İtalya Devleti'ne yönelik yapılan protestolarda konuşmalar yapmış, halkı savaşa destek vermeye teşvik etmişlerdir.

Arap şairlerin ele aldığı konu, yaşadıkları ve dile getirdikleri deneyim aynı olsa da bütün bunların derinliği ruhlarında aynı seviyede olmamıştır. Bazıları yüzeysel düşüncelerle basit bir şekilde bu savaşı anlatırken, bazıları bu savaşı İslam'a yönelik bir tür haclı seferi olarak görmüştür. İslamî eğilimlerini milli duygularla harmanlayıp farkındalık yaratmışlar ve bu savaşta sözüm ona medenî dünyanın suskunluğunu dile getirmişlerdir.³¹ Nitekim yazılan kasidelerde verilen duygular yapmacılıktan, ikiyüzlülüktен ve nifaktan uzaktır. Yalnızca Trablusgarp müdafaa edilmiş, sultan ya da emirlerden makam mevki talep etmek için şiirler söylenmemiştir. Öyle ki iki temel itici gücün bu şiirlerin söylenmesinde etkili olduğunu söylemek mümkündür. Birincisi sömürgeciliğin parçaladığı Arapları birleştiren İslam inancı, diğeri ise özgürlüğünü yitiren Trablusgarplı Müslüman Arap'a yönelik hissedilen insani duygulardır.³²

Trablusgarp Savaşı temalı şiirlerde birçok konuya şairlerce temas edilmiştir. Başat konu olarak bütün İslam alemine yönelik birlik olma ve Osmanlı Devleti'ne

28 Yusuf İzzeddin, *eş-Şi'ru'l-İrâkiyyu'l-Hadîs ve Eseru't-Tayyârâtî's-Siyasiyye ve'l-İctima'iyye fîhi* (Bağdat: Matba'atu Es'ad, 1960), 48.

29 el-Umrân, *el-Vahdetu'l-İslâmiyyetu*, 47.

30 Abdullah b. İbrahim ez-Zehrânî, "eş-Şi'r ve Hurûbu'l-Hilâfeti'l-'Usmâniyyeti" (Doktora Tezi, Ummu'l-Kurâ Üniversitesi, 1991), 426.

31 el-Va'ilî, "eş-Şi'ru'l-İrâkî ve Harbu Trâblus", 203.

32 el-Umrân, *el-Vahdetu'l-İslâmiyyetu*, 32.

yardım etme çağrısı ele alındığı söylenebilir. Osmanlıya, ordusuna ve bu ordunun geçmiş dönemlerde Batılı devletlere yönelik zaferlerine, Arapların savaşlardaki kahramanlıklarına, İtalyanların Trablusgarp'ta sivil halka yönelik acımasız muamelelerine, Batının Doğuya yönelik gerçekleştirdiği sömürgeci politikalarına yönelik birçok beyit kaleme alınmıştır. Benzer şekilde bu savaşa İslamî çerçeveden bakan bazı şairler bu savaşı bir cihat olarak addedip bütün Müslümanları bu cihada davet etmiş ve orada ölen mücahitlere ise ağıtlar yakmıştır.

Şairler savaş bölgesinden gelen haberler doğrultusunda yaşanmış olan her manzarayı yansıtmaya ve insanların yaşamış olduğu zorlukları, sıkıntıları halk kitlelerine duyurmaya çalışmıştır. Bu bağlamda hem savaşın seyri hem de İtalyan tarafının yaptıkları hakkında bilgiler aktarmışlardır. İtalyan tarafını şiddetle eleştiren şairler arasında Mısırlı şair Hâfız İbrahim (1871-1932) de bulunur. 1912 yılında Harbu Trâblus (Trablusgarp Savaşı) adlı bir kaside kaleme almış, bu kasidenin ilk beyitlerinde bütün Doğuya temkinli olmasını söylemiş ve güneşe seslenerek Doğunun her bireyine huzur taşımasını istemiştir. Akabindeki beyitlerde İtalyanların savaş ahlakına uymayan suçlarını anlatırken onların sivil halka yönelik acımasız muamelelerini de dile getirmiş ve dahası onların kendi inançlarının emrettikleri hükümlerle ters düştüklerini ifade etmiştir. Mezkûr şiirinden bazı beyitler şöyledir:

وَاحْمِلِي أَثْقَلَهَا الشَّمْسُ إِلَى	كُلِّ مَنْ يَسْكُنُ فِي الشَّرْقِ السَّلَامَا
وَاشْهَدِي يَوْمَ التَّنَادِي أَنَّنَا	فِي سَبِيلِ الْحَقِّ قَدْ مِتْنَا كِرَامَا
دَبَّحُوا الْأَشْيَاخَ وَالزَّمَنِي وَلَمْ	يَرْحَمُوا طِفْلًا وَلَمْ يُبْقُوا غُلَامَا
بَارَكَ الْمَطْرَانُ فِي أَعْمَالِهِمْ	فَسَلُّوهُ بَارَكَ الْقَوْمَ عِلَامَا؟
أَبْهَذَا جَاءَ هُمْ إِنْجِيلُهُمْ	أَمْرًا يُلْقَى عَلَى الْأَرْضِ سَلَامَا؟
كَشَفُوا عَنْ نِيَّةِ الْعَرَبِ لَنَا	وَجَلُّوا عَنْ أَفْقِ الشَّرْقِ الظَّلَامَا

Ey güneş! Doğuda yaşayan her bireye barışı götür.

Hak yolunda şeref (=imiz)le öldüğümüze mahşer günü şahitlik et!

(İtalyanlar) Yaşlıları ve acizleri öldürdüler; çoluk çocuğa merhamet göstermediler.

Başpiskopos onların yaptığı (kötülükleri) kutladı ve ona neden kutladığını sorunuz?

Yeryüzüne barışı gönderen İncil, onlara bunu (kötülükler yapmayı) emretmek üzere mi geldi!

Onlar, Batının niyetini bize gösterdiler, Doğunun ufuklarına karanlık çökerttiler.³³

Osmanlı Devleti'nin yaşadığı gerek maddi sıkıntılar gerekse askeri alandaki yetersizlikler İtalya Devleti ile savaşa girmesini zorlaştırmıştır. Lakin imparatorluk dahilindeki Araplar ikinci plana atıldıkları fikrini benimsemişken Hristiyan sömürgeci bir devlete karşı mücadele verilmeden Trablusgarp'ı bırakmak, Arap milletinin imparatorluktan ayrılmasına neden olacağı kaygısını tetiklemiş ve bu

33 Hâfız İbrahim, *Divân Hâfız İbrahim* (Beyrut: Dâru'l-'Avde, 1937), 2:66.

da Osmanlının mücadeleye etmesinde etkili olmuştur.³⁴ Dolayısıyla şairler gerek Osmanlının Araplara yönelik kaygılarından gerekse Arapların ayrılıkçı fikirleri benimsemelerinden Trablusgarp Savaşı üzerine yazdığı şiirlerinde ağırlıklı olarak Türk-Arap birliğine vurgu yapmışlardır. Bu doğrultuda her iki toplumu bir arada tutan ortak inanç, ortak kültür gibi unsurları zikretmişlerdir. Hem Osmanlının himaye edici gücüne ve İslam sancağını elinde tutan kudretine hem de Arapların tarihsel süreçteki kahramanlıklarına, Osmanlıya verdikleri desteklere değinmişlerdir.

Türk asıllı Mısırlı şair Ahmed Şevkî (1868-1932) şiirlerinde Türk-Arap birliğine vurgu yapan şairler arasındadır. Mısır'da Hilâl-i Ahmer heyetinin bir gece Trablusgarp'ta savaşıyan Osmanlı ordusuna bağış toplaması üzerine *el-Hilâlu'l-Ahmar* (Kızılay) adlı kasidesini söylemiştir. Şiirine Osmanlı milletine hitaben başlamış ve birlik mesajını kullandığı kavramlarla da yansıtmıştır. Nitekim 'Osmanlı Milleti' kavramını muhtemeldir ki bir üst kimlik olarak kullanmış ve imparatorluğun bünyesindeki Arap ve Türk olmak üzere bütün unsurları bu kavrama dahil etmiştir. Ortak bir payda olan İslam inancını öne sürerek bu inancın emirlerinden biri olan yardımlaşmanın önemine vurgu yapmıştır. Bu şekilde şiirinde hem içerik açısından hem de kullandığı kavramlarla birlik olunması gerektiğini savunmuştur.

يَا قَوْمَ عُثْمَانَ وَالْأَنْبِيَا مُدَاوَلَةً
كُونُوا الْجِدَارَ الَّذِي يَقْوَى الْجِدَارُ بِهِ
الْبِرُّ مِنْ شُعْبِ الْإِيمَانِ أَفْضَلُهَا
هَلْ تَرْحَمُونَ لَعَلَّ اللَّهَ يَرْحَمَكُمْ
تَعَاوَنُوا بَيْنَكُمْ يَا قَوْمَ
قَالَ اللَّهُ جَعَلَ الْإِسْلَامَ بُنْيَانًا
لَا يَقْبَلُ اللَّهُ دُونَ الْبِرِّ إِيْمَانًا
بِالْبَيْدِ أَهْلًا وَبِالصَّحَرَاءِ حِيرَانًا

Ey Osmanlı milleti! Dünya değişkendir, kendi aranızda yardımlaşın.

Bir duvarın kendisiyle güçlendiği (diğer) duvar olunuz, çünkü Allah İslam'ı bir bina kılmıştır.

İyilik yapmak imanın en üstün şartlarındandır, Allah iyiliğin olmadığı bir imanı kabul etmez.

Merhamet eder misiniz – umulur ki Allah da size merhamet eder- çöldeki millete, sahradaki komşulara.³⁵

Trablusgarp'ta yerel halkın Türklerle birlikte verdiği mücadele de şiire yansımıştır. Özellikle Senusî tarikatının bölgede Osmanlıya bağlılığı ve yerel halkı İtalyanlara karşı örgütlemesi şairlerin dikkat çektiği noktalardan biri olmuştur. Şairler bu durum üzerinden hem Arap milletinin kahramanlığına hem de Türk-Arap birliğine vurgu yapmışlardır. Nitekim bu birlikteliğin temelini İslam inancı oluşturmuştur. Sözgelimi Enver Paşa bölgeye gittiğinde İttihad-ı İslâm siyasetine ağırlık vermiş ve onun bu tavrı Senusilerin lideri Ahmed eş-Şerif es-Senusî tarafından onaylanmakla birlikte Türk hükümeti çekilse dahi Enver Paşa ile birlikte savaşı devam ettirme

34 İlkbahar, "1911-1912 Trablusgarp Savaşı", 49.

35 Ahmed Şevkî, *eş-Şevkiyât* (Kahire: Müessesetü Hindâvî, 2012), 295.

fıkrını bile ona benimsetmiştir.³⁶ Senusîlerin Osmanlının yanında yer alması hem İslam birliği hem de İtalyanların planlarını sekteye uğratma açısından da önem arz etmiştir. Bu durumu şairler de dile getirmiş ve Senusîlerin savaşındaki önemine ve kahramanlıklarına dikkat çekmişlerdir. Iraklı şair Ebû'l-Mehâsin el-Kerbelâi (1876-1925) Senusîlerden bahsettiği bazı beyitleri şöyledir:

شربت ايطاليا كأس العطب في طرابلس بأسياف العرب
وقف الشهم السنوسي بها حامياً وقفة مجد وحسب
انهضت افرقيا دعوته نهضة من هولها الغرب اضطرب
كل خواض وغي يمشي لها مشية الظامي إلى الماء العذب
لذ طعم الموت في أفواههم فكان الموت ضرب من ضرب

İtalya, Trablusgarp'ta Arapların kılıçlarıyla ölüm kadehini yudumladı.

Senusî yiğidi bu savaşta onurlu ve saygınlıkla himaye edici bir şekilde (dimdik) durdu.

Onun çağırısı Afrika'yı öyle bir ayaklandırdı ki Batı korkudan tir tir titredi.

Savaşa girenler, susamış birinin tatlı suya gittiği gibi bu savaşa gittiler.

Ölüm, lezzetli bir yemek misali onların damaklarında lezzet buldu.³⁷

Trablusgarp Savaşı'na şairler tarafından daha geniş bir pencereden bakılarak Doğu-Batı arasında meydana gelen bir savaş olarak da şiire taşınır. Batının sömürgeci tavrına karşı Doğu direnişe ve başkaldırıya davet edilir. Nitekim Doğu, Hindistan'dan Mısır'a kadar Batı sömürgesinin tecrübesini yaşamıştır ve Trablusgarp da bazı şairlerce yaşanmış olan bu tecrübenin bir yenisidir. Maruf er-Rusafi (1875-1945) bu bağlamda bütün Doğuyu, Batının Trablusgarp'ta ortak olduğu zulme karşı direnişe çağırır:

أَلَا انْهَضْ وَشَمِّرْ أَيُّهَا الشَّرْقُ لِلْحَرْبِ وَقِيلْ غَرَارَ السَّيْفِ وَاسْلُ هَوَى الْكُتُبِ
وَلَا تَغْتَرَّرْ أَنْ قِيلَ عَصُرُ تَمْدُنْ فَإِنَّ الَّذِي قَالُوهُ مِنْ أَكْذَبِ الْكُذْبِ
أَلَسْتُ تَرَاهُمْ بَيْنَ مِصْرَ وَتُونِسْ أَبَاحُوا جَمَى الْإِسْلَامِ بِالْقَتْلِ وَالنَّهْبِ
وَمَا يُؤْخَذُ الطَّلِيَانُ بِالذَّنْبِ وَحَدُّهُمْ وَلَكِنْ جَمِيعَ الْعَرَبِ يُؤْخَذُ بِالذَّنْبِ

Haydi kalk savaşa koyul ey Doğu! Kılıcın yüzünü öp, kitapların sevgisini söküp at!

'Çağ uygarlık çağıdır' söylemine aldanma, (çünkü bu) söyledikleri en büyük yalanlardır.

Tunus ve Mısır'da onları görmüyor musun? İslam yurdunda öldürmeyi ve yağmalamayı mübah kıldılar.

Bu günahın sorumlusu yalnızca İtalyanlar değil, bütün Batı bu günahın sorumlusudur.³⁸

36 Nevzat Artuç, "Trablusgarp Savaşı'ndan Millî Mücadele'ye Türk-Senusî İlişkileri", *Tarih ve Gelecek Dergisi* 8 (2022): 287.

37 Ebû'l-Mehâsin el-Kerbelâ'i, *Divân Ebî'l-Mehâsin el-Kerbelâ'i* (Necef: 'Amîdu Cem'îyyeti'r-Râbîti'l-Edebiyyeti, 1964), 37.

38 Ma'rûf er-Rusâfî, *Divânu Ma'rûf er-Rusâfî* (Kahire: Müessetu Hindâvî, 2010), 694.

İsmail Sabrî'nin Hayatı ve Edebî Kişiliği

İsmail Sabrî modern dönem Mısır şiirinin önde gelen şairlerinden ve 19. yüzyılın sonlarında Mısır'da ulusal bilincin uyanışına büyük katkılar sunan devlet adamlarındandır.³⁹ Sabrî, 1854 yılının şubat ayında Kahire'de orta halli bir ailede dünyaya gelir. İlk öğrenimini yaşadığı evde babası tarafından görevlendirilen fıkıh hocalarından alır. Onlar tarafından kendisine okuma-yazma öğretilir ayrıca Kuran-ı Kerim'den bölümler ezberler.⁴⁰ Yaşıtları birçok Mısırlı çocuk gibi farklı farklı okullarda öğrenimini tamamlar. İlk olarak 1866 yılında Mübtediyân okuluna başlar ve daha sonra Techîziyye ve İdâre (Hukuk) okullarına devam eder. Mısır'daki öğrenimini 1874 yılında tamamladıktan sonra Hidiv İsmâil Paşa tarafından hukuk eğitimi için Fransa'ya gönderilir. Burada Aix Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun olduktan sonra Kahire'ye döner. Bir süre hakimlik görevi yapar ve 1896 yılında İskenderiye şehrine vali olarak atanır. Peşi sıra üç yıl kadar Adalet Bakanlığı'nda bakan yardımcılığı görevi yürütür ve buradan kendi isteğiyle emekliye ayrılır. Şair 21 Mart 1923 yılında Kahire'de vefat eder.⁴¹

İsmail Sabrî gerek siyasi fikirleriyle gerekse edebi alandaki ürünleriyle modern Arap edebiyatının öncü simaları arasında yer alır. Ahmed Şevkî, Mahmud Sâmî el-Barûdî (1839-1904), Hâfız İbrahim gibi şairlerin de yer aldığı neo-klasik şiir akımının gelişimine önemli katkılar sunar. Şiirsel yeteneğini daha on altı yaşındayken *Ravzatü'l-medâris* dergisinde Hidiv İsmâil Paşa'ya yazdığı methiyelerinde gösteren Sabrî, Fransa'ya gittikten sonra Fransız edebiyatı ve kültüründen de etkilenir ve divanındaki birçok beytinde Fransızca ibarelere ve atasözlerine yer verir.⁴² Özellikle modern Fransız şiiriyle kurduğu temas, sadece fikirsel açıdan onu geliştirmekle sınırlı kalmaz, aynı zamanda ülkesinin sosyo-kültürel ve siyasi sorunlarına temas etmesinin ve dahası insanlığın kaderine dair derin fikirler edinmesinin de önünü açar.⁴³ Nitekim Sabrî'nin hem Arap edebiyatı ve kültürüne hakimiyeti hem de Fransız edebiyatı ve kültürünü yakından tanınması onun şiir deneyimine zenginlik katar ve entelektüel bir olmasına katkıda bulunur.

39 Umberto Rizzitano, "İsmâ'il Şabrî Pasha". *The Encyclopaedia of Islam* (Leiden: E. J. Brill, 1997), 4/194-195.

40 Necib Tefvik, *İsmâ'il Şabrî Bâşâ, Şeyhu 'ş-Şu'arâ': Hayâtuhu ve Eseruhu fi'l-Edeb ve fi 'Aşrihi 1854-1923*. (Kahire: el-Hey'etu'l-Mısrıyyetu'l-Âmme li'l-Kitâb, 1985), 45.

41 Rahmi Er, "İsmâ'il Sabri Paşa". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 23/120-121; Muhammed Mendûr, *Muḥâḍarât 'an İsmâ'il Şabrî* (Windsor: Hindâvî, 2019), 11; Ahmet Kâzım Ürün, *Modern Arap Edebiyatı* (Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları, 2015), 28.

42 Şevkî Dayf, *el-Edebu'l-'Arabîyyu'l-Mu'âşır fi Mısır* (Kahire: Dâru'l-Me'ârif, 1961), 94.

43 Rizzitano, "İsmâ'il Şabrî Pasha", 4:195.

Fransız edebiyatının ünlü romantik yazarı Lamartine'nin (1790-1869) eserlerinden büyük ölçüde etkilenir. Bu etki, şiirlerine zarafet ve incelik katarken aşk, hüzn, özlem gibi temaları işlemesinin de önünü açar.⁴⁴ Öyle ki Fransa'dan Kahire'ye döndükten sonra yaptığı eğitim seyahati onun şiire bakışını da değiştirir. Eski şairleri taklit etmekten yavaş yavaş uzaklaşmaya başlar, bir şairin şiirlerinde kendi duygularına ve düşüncelerine yer vermesi gerektiğini dile getirir. Ona göre şair, klasik dönem kasidelerde olduğu gibi duygusunu, bir anını, gözlemine uzun uzun beyitlere dökmekten ziyade birkaç beyte de dökülmeli ve gereksiz uzatmalardan kaçınabilmelidir. Bundan dolayı şiirleri iki-üç beyitten oluşmakta ve altı beyti aşan şiirleri az sayıdadır. Tabi ki uzun kasideler de divanında bulunmaktadır ancak bunların sayısı azdır.⁴⁵

Sabrî duyarlı, yumuşak huylu, kibar, cana yakın bir karaktere sahipti. Bu karakteristik özelliklerini şiirlerine de yansıtır. Hatta şiddet ve dik başlılığın gerektiği yerlerde bile bu durum böyledir.⁴⁶ Zira Sabrî, nesep olarak gerçek bir Mısırlıdır. Bundan mütevellit üslubunda bir Mısırlının yumuşak başlılığını, mizaha olan düşkünlüğünü görmek gayet tabiidir.⁴⁷ Çağdaşı birçok şair gibi kitlelerin duygularını harekete geçiren coşkulu bir üslup sergilemez. Bunda içinde yetiştiği ortamın ve hukukçu kimliğinin etkisinin olduğunu söylemek de mümkündür.

Fransız edebiyatçılarından etkilendiği gibi geçmiş yüzyıllarda Mısır ruhunu yansıtan Bahâ Zuheyr (1186-1258) ve İbnü'l-Fârid (1181-1235) gibi Arap edebiyatının güçlü isimlerinden de etkilenir. Gerçek hayatta bir mutasavvuf olmamasına rağmen İbnü'l-Fârid'in etkisiyle şiirlerinde tasavvuftan izler görülür. Aşk ve kadın temalı şiirlerinde ise Bahâ Zuheyr'i anımsatır. Kalbindeki temiz aşkı, aşırı duygusallığı beyitlerine döker. Nitekim bazı klasik şairler gibi maddi aşkı anlatan dolgun kalçalar, ince bel, göğüsler gibi sevgilinin fiziksel özelliklerini betimlemez. Gerçek duyguları, platonik aşkı anlatır.⁴⁸ Abbâsî Dönemi şairlerinden el-Buhtürî'nin (820-897) şiirlerinden de etkilenir ve onu taklit etmeye çalışır. Hatta bundan dolayı birçok çağdaşı kendisini "Mısır'ın Buhtürî'si" şeklinde isimlendirir.⁴⁹ Abbâsî şairlerine duyduğu hayranlığı şiirlerinde kullandığı tevriye ve te'rîh gibi belagat sanatlarıyla da yansıtır. Bu taklitçi yönünü olgunluk döneminde kaleme

44 Tevfik, *İsmâ'il Şabrî Bââ*, 60.

45 Er, "İsmâil Sabri Paşa", 23:120.

46 Ömer Dessûkî, *fi'l-Edebi'l-Hadîs* (Kahire: Dâru'l-Fikr, 1973), 2:324.

47 Kemal Tuzcu, "Mısırlı Neo-Klâsik Şairler", *Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi* 5 (2002), 114.

48 Tuzcu, "Mısırlı Neo-Klâsik Şairler", 115; Dayf, *el-Edebu'l-'Arabiyyu'l-Mu'âşır*, 95.

49 Er, "İsmâil Sabri Paşa", 23:120.

aldığı ürünlerinde de apaçık bir şekilde gösterir.⁵⁰ Nitekim Sabrî her ne kadar batı edebiyatının izlerini şiirlerinde yansıtsa da eski Arap şiirini ve şairlerini taklit etmesi onun şiir dünyasında daha baskın bir şekilde görülmektedir ve bu da neo-klasik bir şair olduğunu göstermektedir.

İsmail Sabrî'nin "Harbu Trâblus" (Trablusgarp Savaşı) Adlı Kasidesi

İsmail Sabrî Trablusgarp Savaşı münasebetiyle kırk dört beyitten meydana gelen aşağıdaki kasidesini nazmetmiştir.

- 1- النَّاجُ أَتَيْتُ مِنْ رَضْوَى يُحِيطُ بِهِ
- 2- اللَّهُ يَحْرُسُهُ وَالْدِّينُ يُنْصُرُهُ
- 3- يَا آلَ عُمَانَ لَا زِلْتُمْ بِمَنْعِكُمْ
- 4- وَالْعَرَبُ يَعْرِفُ يَوْمَ الْحَرْبِ بَطْشَكُمْ
- 5- لَكِنْ تَجَاهَلْتِ الطِّليَانِ قَدْرَكُمْ
- 6- يَا ذَنْبُ مَا لَكَ وَالْأَجَامُ تَدْخُلُهُ
- 7- يَا حَيْشُ رُومًا عَلَيْكَ الْيَوْمَ قَدْ نَقَمْتُ
- 8- يَا حَيْشُ رُومًا فَلَا دُفْتُ الْهَوَى أَبَدُ
- 9- وَكَيْفَ جَرَّدْتُهُ وَالْأَسَدُ رَابِضَةٌ
- 10- أَهْلُ نَسِيتِ أَسْوَدَ الثُّرَكِ مِنْ وَطْنَتِ
- 11- فَسَلِّ أَتَيْنَا وَفِرْسَالُوسَ كَمْ فَعَلْتُ
- 12- إِنْ كَانَ أَذْهَمَ لَبَّى أَمْرُ خَالِقِهِ
- 13- وَيَوْمَ يَعْلَنُ أَمْرَ الْحَرْبِ بَيْنَهُمْ
- 14- سَلِّ بِيضَ عُثْمَانَ فِي الْهَبْجَاءِ كَمْ حَصَدْتُ
- 15- لِلثُّرَكِ كَمْ طَاطَأَتْ هَامَ الْمُلُوكِ وَكَمْ
- 16- فُرْصَانَ رُومًا أَفِيضُوا مِنْ سُبَاتِكُمْ
- 17- أَهْلُ نَسِيتُمْ أَمَامَ الثُّرَكِ مَوْفَقَكُمْ
- 18- خَلِيفَةُ اللَّهِ رَبُّ الْعَرْشِ حَافِظُهُ
- 19- مُحَمَّدُ الْخَامِسُ الْمَوْلَى الْعَظِيمُ وَمَنْ
- 20- أُنْعِمَ بِهِ مِنْ مَلِكٍ سَاسَ دَوْلَتَهُ
- 21- يَا دَوْلَةَ السِّنْفِ آيْنَ الصَّنِيعُ الْأَسَدُ
- 22- مَا مِنْ شُرُوطِ الْوَفَا أَنْ تَتْرَكِي بَلَدُ
- 23- فَبَادِرِي وَاطْهَرِي كَالْبَذْرِ فِي أَفْقِ
- 24- بَنِي الْهَلَالِ الْعَدُوِّ الْيَوْمَ يَطْمَعُ أَنْ
- 25- لَا كَانَ يَوْمَ نَرَى الْفُرْصَانَ ظَافِرَةً

50 Esat Ayyıldız, "Mısırlı Şair İsmail Sabri Paşa (Şeyhu'ş-Şu'Arâ') ve Onun Neo-Klasik Şairliği." Ed. Adil Geybullu, Mehmet Ilkim, (Adana: Ispec International Congress On Multidisciplinary Studies, 2021), 591.

- 26- قَوْمٌ أَسَاطِيلُهُمْ فِي الْبَحْرِ وَاقِفَةٌ
 27- قَوْمٌ جُيُوشُهُمْ فِي الْبَرِّ شَارِدَةٌ
 28- وَمِنْ عَجِيبٍ نَرَى أَسْطُولَهُمْ طَمَعٌ
 29- هُمْ يَحْسِبُونَ بِأَنَّ الدَّهْرَ يَنْسُمُ وَال
 30- وَيَجْهَلُونَ بِأَنَّ الدِّينَ يَأْمُرُنَا
 31- سَيَعْلَمُونَ قَرِيبًا أَيُّ مُنْقَلَبٍ
 32- وَتُشْرِقُ الشَّمْسُ وَالْأَفَاقُ بِاسْمَةٍ
 33- وَيَخْفِقُ الْعِلْمُ الْمَنْصُورُ فَوْقَ رَبِّ
 34- لَكِنْ عَلَى الْمُسْلِمِينَ الْيَوْمَ مَدُّ يَدٍ
 35- وَالْمَالُ مَالٌ إِذَا جَادَ الْكَرِيمُ بِهِ
 36- يَا مُسْلِمِي الْهَيْدُ شُدُّوا أَرْزَ دَوْلَتِكُمْ
 37- يَا مُسْلِمِي الصِّينِ وَالْيَابَانَ هَمَّتْكُمْ
 38- يَا مُسْلِمِي الْفُرْسَ كِسْرَى كَانَ أَكْرَمَ مَنْ
 39- سَكَّانَ أَطْلَسَ إِنَّ الدِّينَ يَأْمُرُكُمْ
 40- أَبْنَاءَ مِصْرَ أَعِيدُوا الْيَوْمَ مَجْدَكُمْ
 41- قَدْ كَانَ مَجْدُكُمْ فَاقَ السَّهَى وَسَمَ
 42- فَبَادِرُوا بِأَدَاءِ الْفَرْضِ وَاسْتَبِقُوا
 43- فَالْجَيْشُ يَحْتَاجُ مِنْكُمْ بَعْضَ مَا مَلَكَتْ
 44- يَا عَالِمَ الْغَيْبِ عَجَلْ نَصْرَ دَوْلَتِ
- تَكَادُ مِنْ لَطْمَةِ الْأَمْوَاجِ تَنْفَجِرُ
 خَوْفًا مِنَ السَّيْفِ وَالْأَرْوَاحِ تُحْتَضِرُ
 خَاضَ الظَّلَامَ وَلَكِنْ غَرَّهُ الْقَمَرُ
 وَاشْيَيْنَ يَنْفَعُهُمْ أَنْ أُحْدَقَ الْخَطَرُ
 يَوْمَ الْجِهَادِ بِأَنَّ لِلْمَوْتِ تَبَدُّرُ
 وَمَنْ سَيَنْزِلُ فِي سَاحَاتِهِ الْكَدْرُ
 وَيَظْهَرُ الْحَقُّ وَالْأَعْدَاءُ تَنْبَهَرُ
 فَرَّتْ جُيُوشُ الْعِدَا إِذْ هَالَهَا الْخَطَرُ
 فَالْحَرْبُ يَلْزُمُهُ الْإِنْفَاقُ وَالسَّهَرُ
 مَا الْمَالُ مَا فِي كُنُوزِ الْأَرْضِ يُدْخَرُ
 عَنْ مَجْدِكُمْ حَدَّثَ التَّارِيخُ وَالسَّيْرُ
 فَالْمَالُ أَحْسَنُ مَا يُجْنَى بِهِ الثَّمَرُ
 بِئِذْ أَمْوَالُهُمْ قَدْ تَشْهَدُ الْعَصْرُ
 بِئِذْ أَرْوَاحُكُمْ يَا حَيِّدَا السَّفَرُ
 اللَّيْلُ يَشْهَدُ وَالْأَهْرَامُ وَالْأَنْثَرُ
 إِلَى الْعَلَا مَنْزِلًا يَسْمُو لَهُ الْبَصْرُ
 لِإِلَاقَتَابِ بِمَالٍ تَحَسَّنَ الذِّكْرُ
 أَيْدِيَكُمْ فَأَعِينُوا الْجَيْشَ يَنْتَصِرُ
 وَاحْفَظْ لَنَا تَاجَهَا يَا مَنْ لَهُ الْقَدْرُ

1. Taç, hak yolunda alınına zaferler yazılmış bir ordunun etrafını sardığı Radva dağından daha sağlamdır.

2. (Çünkü) Allah o orduyu korur, (İslam) dini ona yardım eder, (O ordu ki) bakışların kendisine çevrildiği bir yıldız gibidir.

3. Ey Osmanlıları! Hala gücünüz var; hükümdarlar size boyun eğer, (İslam) dini sizinle iftihar eder.

4. Batı dünyası savaş zamanlarında sizin cesaretinizi bilir, Allah'ın izniyle taş üstünde taş, omuz üstünde baş kalmaz.

5. Lakin İtalyanlar sizin kudretinizi bilmemezlikten gelir (ve böylece) kurt aslanın yanı başında can çekişerek (ölümü bekler).

6. Ey kurt ne diye aslanın inine (ormanına) giriyorsun, şayet aslanlar yoksa dahi aslan yavruları muzaffer olur!

7. Ey Roma'nın ordusu, bugün bütün insanlar, yer altındakiler ve göktekiler size karşı kin besledi.

8. Ey Roma ordusu, asla tutkuyu tatmadınız. Neredeyse kırılacak bir kılıç sizi cehalete sürükledi.

9. Aslanlar dizleri üzerine oturmuş bir şekilde inlerini korurken ve gözlerindeki ateş alev alevken siz nasıl (o kılıcı) çektiniz.

10. Yoksa unuttu mu (İtalya), Yunanları ayaklarıyla ezen Türk aslanlarını ve peşi sıra Yunanların bozguna uğradığını.

11. Atina ve Farsala'ya sor! Kaderin yönlendirdiği Edhem Paşa'nın ordularının nice

(kahramanlıklar) yaptığini.

12. Edhem, rabbinin emrine karşılık verir ise (onun askerlerinin) hepsi barış anında gizlenmiş birer Edhem'dirler.

13. Onlar (Yunan ve Osmanlı) arasında savaş ilan ettiğinde, (Edhem'in ordularının) hiç beklenmedik şeyler (kahramanlıklar) yaptıkları aşikardır.

14. Savaşta ne kadar baş kesildiğini Osmanoğulları'nın keskin kılıçlarına sor; o keskin kılıçlardan (kan misali) gözyaşları akar.

15. Türkler karşısında nice hükümdarın başı öne eğildi, korkak ve asık nice yüzler korkuya kapıldı.

16. Ey Roma'nın haydutları uyanın gafletinizden, cam kırıldığı vakit eski halini alması zordur.

17. Türklerin önündeki halinizi unuttunuz mu, kaplan geldiğinde bir kurt nasıl sağlam (dimdik ayakta) durabilir.

18. Arşın sahibi (Allah) kendi halifesini himaye eder ve Müslümanlar böylesi bir gün (savaş) için (her daim) hazırır.

19. (Devleti yönetme hususunda) bütün sorumlulukların kendisine verildiği V. Mehmed (Reşad) kudret sahibi bir efendidir.

20. O, devletini yöneten ne mükemmel bir hükümdardır. İslam dininin şerefinden başka bir şey düşünmez.

21. Ey kudret sahibi devlet, nerede o çenesi güçlü (tuttuğunu koparan) aslan? Roma'nın haydutları bugün sana karşı entrikalar çeviriyor.

22. (Zira) Düşmanlar övünürken kurdun işgal ettiği toprakları terk etmen vefanın gereklerinden değildir.

23. Çabuk yetiş ve İtalyan Devleti'nin saygı duyması için ufukta dolunay gibi belir.

24. Ey Beni Hilâl! Düşman bugün üzerinde yüreklerin yerle yeksan olduğu bir yurdu işgal etmek istiyor.

25. (İtalyan) Korsanlarının Trablusgarp'ta muzaffer olduklarını göreceğimiz bir gün yok (zira) bu ne kötü bir haber olur!

26. Onlar; denizdeki filoları dalgaların darbeleriyle dahi yok olacak (kadar güçsüz) bir millettir.

27. Orduları karada kılıçtan (savaştan) korkmuş şekilde aylak aylak dolaşmakta ve ruhları can çekişerek ölümü beklemektedir.

28. Ne kadar da tuhaf, onların filosunun karanlığa dalmak istediğini görüyoruz ancak ay ışığı onu yanlış yola saptırıyor.

29. Feleğin kendilerine güleceğini ve tehlike durumunda muhbirlerin onlara fayda sağlayacağını zannediyorlar.

30. Savaş günü İslam dininin bizlere ölüme koşmayı emrettiğini bilmiyorlar.

31. Yakında hangi dönüşü (akıbeti döndürüleceklerini) bileceklerdir, (bu akıbetin) meydanlarına çökecek olan ise kederdir.

32. Güneş doğacak, ufuklar gülümseyecek; hak zahir olacak batıl yok olacaktır.

33. Düşman orduları korkup kaçtıklarında muzaffer bayrak yüksek tepelerde dalgalanacaktır.

34. Ama bugün Müslümanların yardım eli uzatması gerekir, çünkü savaş maddi harcama ve ihtiyatlı olmayı gerektirir.

35. Cömert kişinin bol bol verdiği para (gerçek) paradır. Yoksa yeryüzünün bütün hazinelerinde biriktirilen (şey) para değildir.

36. Ey Hindistan Müslümanları, devletinize yardım ediniz! Geçmiş ve tarih sizin asaletinizden bahsetti.

37. Ey Çin ve Japonya Müslümanları yardımlarınızı (gösterin)! Zira para (yardımlar),

kendisiyle meyvenin toplandığı en güzel şeydir.

38. *Ey İran Müslümanları, Kisrâ sahip olduklarını harcayanların en cömerdiydi, çağlar buna şahitlik eder.*

39. *Ey Atlas (mağrip bölgesinin) sakinleri! Din size canlarınızı feda etmeyi emrediyor, bu ne güzel bir seferdir!*

40. *Ey Mısır'ın evlatları! Saygılığınızı bugün yeniden kazanın. Nil nehri, piramitler ve tarihi yapılar (buna) şahit olur.*

41. *Şanınız Süha yıldızını aştı, bakışların kendisine yöneldiği (yükseldiği) bir makama ulaştı.*

42. *Yükümlülüğünüzü yerine getirmek için acele edin, namı(=nızı) yücelten desteği vermek için yarışın.*

43. *Ordunun sizin sahip olduğunuz güce ihtiyacı vardır, yardım edin muzaffer orduya.*

44. *Ey gaybı bilen (Allah)! Devletimize hemen yardımını gönder. Bizim için onun tacını koru, ey kaderin sahibi!⁵¹*

İsmail Sabrî'nin 'Harbu Trâblus' Adlı Kasidesinin İncelemesi

İsmail Sabrî kırk dört beyitlik kasidesinin ilk beytine genel anlamda güç, zafer, meşruluk gibi kavramları simgeleyen 'Taç' ifadesiyle başlar ve bu tacın, kaderinde hep zaferler olan bir ordunun çevrelediği Radvâ dağından daha sağlam olduğunu ileri sürer. Kasidenin ilerleyen beyitlerini de göz önünde bulundurduğumuzda muhtemeldir ki Sabrî'nin bahsettiği ordu, Trablusgarp'ta savaşıyan Osmanlı ordusudur. Zira Sabrî birinci beyitte, Hz. Peygamber'in hadisinde⁵² de yer alan ve İslam'ın neşet ettiği topraklarda (Medine yakınlarında) bulunan Radvâ dağından bahsederek bu orduyu (Osmanlı ordusunu) İslam'ın ordusu olarak okura sunmaya çalışır. Öyle ki ikinci beyitte Allah'ın bu orduyu koruduğunu ve İslam'ın bu ordunun yanında olduğunu söylemesi bunun bir kanıtı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sabrî üçüncü beyitle birlikte Osmanlıya övgüler düzmeye başlar. Her daim güçlü olduğunu, bütün hükümdarların bu güce boyun eğdiğini söyler. Burada kastedilen hükümdarlar muhtemelen Osmanlı Devleti'nin tarihi boyunca savaşlar yaptığı batıdaki Hristiyan hükümdarlardır. Bu tarihi süreçte Osmanlı'nın yaptığı savaşları İslam adına yaptığını ileri sürer. Nitekim beytin ikinci şatırında İslam'ın, Osmanlı'nın sahip olduğu güç ile iftihar ettiğini belirtmesi bunu açık göstermektedir. Akabindeki beyitte Batının Osmanlı Devleti'nin cesareti ve gücünü bildiğini, Osmanlıyla yapılan savaşlarda bunun tecrübe edildiğini aktarır. Ancak beşinci beyitte İtalya'nın bunu bilmemezlikten geldiğini ve aslında bunun da İtalya için büyük bir gaflet olduğunu ima etmeye çalışır. Kullandığı teşbih sanatıyla da Osmanlıyı aslana benzeterek İtalya'nın bu aslanın yanında kurt misali ölüme gittiğini ifade eder. Sabrî bu beyitlerde geçmiş dönemlerde Osmanlı'ya karşı batılı devletlerin yaşadığı mağlubiyetlerin bir yenisini de İtalya Devleti'nin yaşayacağını ima eder.

51 İsmail Sabrî, *Divân İsmail Sabrî* (Kahire: Hindâvî, 2017), 105-106.

52 Bu yer için bkz. İbnü'l-Fakih, *Kitâbü'l-Büldân*, Thk, Yusuf el-Hâdî (Lübnan: Âlimu'l-Kutub, 1996), 81.

Arap şairlerin Trablusgarp Savaşı esnasında yazın dünyasına taşıdığı konulardan biri de İtalyanların yaptığı zulme karşı Müslüman halkın onlara beslediği öfkedir. Sabrî de bu duruma yedinci beyitte dikkat çeker. Bu durumu daha da geniş bir pencereden değerlendirerek İtalyanlara karşı bu öfkenin sadece Müslümanlarda değil de bütün insanlarda hatta bütün mahlukatta zuhur ettiğini belirtir. Sekizinci beyitte 'neredeyse kırılacak bir kılıcın' İtalyanları bu işgale sürüklediğini söyler. Bu ifadeyle muhtemelen İtalyan ordusunun kendi gücüne güvendiğini ancak Osmanlı karşısında bu gücün onlara çare olamayacağını aktarır. Bundan mütevellit İtalya'nın Osmanlı'ya karşı açtığı bu savaşın cahillikten başka bir şey olmadığını belirtir. Hatta bu durumu okura şaşkınlıkla yansıtır.

Onuncu beyitte, Osmanlı Devleti'nin Yunanları bozguna uğrattığını anlatır. Yunanların bozguna uğradığı savaşı açık bir şekilde zikretmez ancak peşi sıra gelen beyitte bu bozguna Edhem Paşa'nın (1844-1909) ordularının kahramanlıklarından bahseder ve bu da savaşın 1897 yılında meydana gelen Osmanlı-Yunan savaşı olduğunu gösterir. Sabrî on dördüncü beyte kadar Edhem Paşa ve onun ordusunun bu savaşta kahramanlıklarından bahseder. Şairin bu savaştan ve Osmanlı'nın zaferinden bahsederek Osmanlı'ya karşı aynı tutum ve davranış içerisinde olan İtalya'ya karşı bir uyarı gönderdiği söylenebilir. Öyle ki on altıncı beyit bunu destekler niteliktedir. İtalya'nın artık içinde bulunduğu gafletten uyanması gerektiğini belirtir ve kırılan camın tamiri olmaz deyimiyle mesajını etkili bir şekilde okura ulaştırır. Dolayısıyla Sabrî, muhtemelen 'tarih tekerrürden ibarettir' söylemi doğrultusunda tarihsel süreçte Yunanistan'ın da İtalya gibi Osmanlı topraklarına göz dikerek işgalci bir politika izlemeyi amaçladığını ama bu durumun büyük bir savaş mağlubiyetiyle sonuçlandığını söylemek ister.

On sekizinci beyitte, Halife V. Mehmed Reşad'a ve onun gücüne övgüler yapıp Allah'ın ve Müslüman halkın bu İslam Halifesini koruyacağını söyler. Nitekim Sabrî, döneminin birçok şairi gibi bu savaşın Osmanlı özelinde bütün Müslüman halklarına yapıldığını savunarak savaşa bu cenahtan bakıp V. Mehmed Reşad'ı bütün Müslümanların lideri olarak görür ve yirminci beytin ikinci şatırında Osmanlı padişahının düşündüğü tek şeyin İslam dinin şerefi olduğunu belirterek bu düşüncesini tesciller. Öyle ki şair bu beyitlerde, Osmanlı Devleti'nin bütün İslam aleminde kudret sahibi yegâne devlet olduğunu aktarır. Sabrî kasidenin genelinde olduğu gibi bu beyitlerde de inanç unsurunu hâkim kılar. Zira o da Trablusgarp Savaşı'nı ele alan birçok şair gibi Araplarla Türkler arasındaki ortak inanç unsurunu derin bir şekilde okura yansıtmaya çalışır.

Yirmi beşinci beyitle birlikte bir millet olarak İtalyanlara ve onların Trablusgarp kıyılarına demirlemiş deniz filosuna, karaya çıkmış askerlerine yönelik hiciv türünden beyitlere yer verir. Bu filoyu küçük dalgaların dahi yok edebileceğini,

askerlerin ise savaştan korktuklarını vurgular. Bu türden beyitlerin devamında tabiat unsurlarını da vermek istediği mesaj doğrultusunda kullanır ve ay ışığının geceleyin düşman filolarını yanlış yola saptırdığını belirtir. Hiciv beyitlerinde ağır bir dil takınmaz, bu durum üzerinde yumuşak huylu, kibar ve ılıman bir karaktere sahip olmasının etkili olduğu söylenebilir. Ayrıca bu beyitlerle birlikte klasik şiiri taklit ettiği apaçıktır. Klasik dönemde de olduğu gibi şair, memduhu olan topluluğu överken, bu topluluğun rakiplerini yahut düşmanlarını hicveder. Bu da Sabrî'nin klasik şairleri taklidini ve neo-klasikçi yönünü apaçık göstermektedir.

Otuzuncu beyitte, savaş zamanı İslam dininin Müslümanlara ölümü emrettiğini dile getirerek şehitlik kavramını yücelttiği söylenebilir. Bunu dile getirirken İtalyanların bunu bilmediklerini aktarır. Aslında Sabrî bu beyitte, Trablusgarp'ta savaşan Müslümanların (Türkler ve Arapların) ölümden korkmadıklarını, vatan toprağı ve İslam sancağı uğruna ölümün onlar için kutsal bir merteye olduğunu belirtir. Nitekim İtalyanların vatan için ölüme korkusuzca koşan bir milletle savaşacaklarını bilmeleri gerektiğini ima ederek bu imasının ardında İtalyanlara yönelik bir gözdağı verdiği söylenebilir. Akabindeki beyitte İtalyanların akibetinin hüsrana biteceğini, Hakkın zahir olup batılın yok olacağını belirtir. Otuz ikince ve otuz üçüncü beyitlerde savaşın Osmanlı lehine sonuçlanacağı üzerine temennilerini aktarır ve Osmanlı ordusu karşısında düşman mağlup edildiğinde muzaffer bayrağın (İslam sancağının) yüksek tepelerde dalgalanacağını belirtir.

Sabrî'nin otuz dördüncü beyitle başlayan dizelerde yeni bir anlamsal bütünlüğe geçiş yaptığı söylenebilir. Bu beyitten önce Osmanlıya, Osmanlı ordusuna, inanç birliğine, İtalyanlara yönelik yergilere vurgu yaparken artık bundan sonra İslam dünyasını yardım etmeye ve birlik olmaya davet eder. Otuz dördüncü beyte 'Ama' ifadesiyle başlar ve bir önceki beyitlerdeki temennilerinin gerçekleşmesi için bu ifadeden sonra dile getirdiği şartın yerine getirilmesi gerektiğini söyler. Nitekim bu şart; bütün Müslümanların (Osmanlı Devleti'ne) yardım eli uzatmasıdır. Beytin ikinci şatırında savaşın maddi harcama ve ihtiyat gerektirdiğini savunur. Öyle ki otuz dördüncü beytin, bu kasidede verilen asıl mesajın bir özeti niteliğinde olduğunu söylemek pek yanlış olmaz. Ayrıca sonrasında gelen beyitler bu beyti anlamsal açıdan destekleyici niteliktedir.

Sabrî otuz altıncı beyitle birlikte yeryüzünde yaşayan bütün Müslüman halklarına yardım çağrısında bulunmaya başlar. İlk olarak Hindistan'da yaşayan Müslümanlara seslenir ve ülkelerine yardım etmelerini ister zira tarihin, geçmiş dönemlerde onların asaletine (yaptıkları yardımlara) şahitlik ettiğini belirtir. Bu beyitte dikkat çeken noktalardan biri Hindistan'daki Müslümanlara seslenirken 'Osmanlı Devleti'ne yardım edin' şeklinde seslenmemektedir, 'Devletinize yardım edin' ifadesini

kullanmaktadır. Bu da Osmanlıyı bütün Müslümanların devleti olarak varsaydığını göstermektedir. Nitekim Hindistan Müslümanları da en az Osmanlı tebaası kadar İtalyanlara ve onların bu savaş esnasındaki icraatlarına karşı çıkmıştır. Otuz yedinci beyitte çağrısını Japonya ve Çin'de yaşayan Müslümanlara yapar ve onlardan da Osmanlı Devleti'ne yardım yapmalarını ister, hatta toplayacakları yardımların çok kıymetli olduklarını söyler. Yaptığı yardım çağrılarında otuz sekizinci beyitte İran Müslümanlarıyla devam eder ve Farsları yardım hususunda teşvik etmek için geçmiş yüzyıllarda ataları Kisrâ'nın cömertliğini dile getirir. Peşi sıra gelen beyitte Mağrib bölgesinde yaşayan Müslümanlara seslenir ve şehitlik kavramını bir kez daha zikreder, İslam dininin kendilerine ölmeyi emrettiğini söyler. Böylelikle İslam dininin emirleriyle insanları savaşıma teşvik ettiği söylenebilir.

Sabrî bütün dünya Müslümanlarına yardım çağrısında bulunduktan sonra kasidesinin son beyitlerinde kendi ülkesi Mısır'a seslenir. Mısır hükümeti, İtalyanların İngilizlerle olan ilişkilerinden dolayı Trablusgarp Savaşı'na tarafsız kalır. Ancak Mısır halkı hükümetin aksi yönünde bir tutum sergiler. Sabrî de onların bu tutumları doğrultusunda Osmanlı ordusuna yardım etmelerini ve yapılacak yardımla saygınlık kazanacaklarını söyler. Kırk ikinci beyitte kendi halkına yönelik üzerlerine düşen yükümlülükleri (desteği) yerine getirmelerini ifade eder ve böylelikle namlarının yücececeğini belirtir. Son beytinde Allah'a, Osmanlı Devleti'ne yardım etmesi hususunda dua ederek kasidesini nihayete erdirir.

Sonuç

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde birçok siyasi olay meydana gelmiştir. Bu siyasi olaylardan biri de Osmanlı Devleti ile İtalya Krallığı arasında vuku bulan Trablusgarp Savaşı'dır. Arap dünyasında bu savaşa büyük tepkiler yükselmiş, savaş karşıtı eylemler yapılmış, halk meydanlarda İtalyanlara yönelik protesto gösterileri düzenlenmiştir. Siyasi arenada büyük etkileri olan bu savaş, yazın dünyasında da etkilerini göstermiştir. Özellikle modern Arap şiirinde birçok şair tarafından farklı temalar çerçevesinde bu savaşla ilgili birçok beyit kaleme alınmıştır. Arap şairler mutlak şekilde Osmanlıya desteklerini göstermiş ve bütün İslam alemini bu desteklerine ortak etmeye çalışmışlardır. Savaş bölgesinden gelen haberleri yakından takip ederek kamuoyunu, İtalya'nın sömürgeci emelleri dahilinde yerel halka yönelik zulümleri hususunda bilinçlendirmişlerdir. Şairlerin ele aldığı başat konu hiç şüphesiz Türk-Arap birlikteliği özelinde bütün Müslümanları yekvücut olmaya davet etmektir. Osmanlıya, onun ordusuna, geçmiş dönem zaferlerine, Arapların geçmiş dönem kahramanlıklarına, yerel halkın düşmana direnişine, savaşa teşvik gibi birçok konuya vurgu yapılmıştır. Bu savaş üzerine şiirler kaleme alan şairlerden biri de Mısırlı şair İsmail Sabrî'dir. Sabrî bu savaş üzerine birçok

şiiir yazar ancak onlardan en dikkat çekicisi kırk dört beyitlik olan *Harbu Trâblus* isimli kasidesidir.

Sabrî bu kasidesiyle ilgisiz kaldığı Bab-ı Aliye karşı savaş münasebetiyle mutlak desteğini açık bir dille yansıtmış, dönemin birçok şairi gibi bu savaş, Osmanlı Devleti'ne değil de bütün İslam dünyasına yapılan bir saldırı saymıştır. Mezkûr kasidesinde Osmanlıyı bütün Müslümanların devleti olarak okura takdim ederek bu doğrultuda bütün Müslümanları İtalyan işgaline direnişe davet etmiştir. Bu bakımdan siyasi kimliğini bir kenara bırakarak bütünleyici ve birleştirici bir düşünce çerçevesinde ortak payda olan inanç unsurunu açık bir şekilde hissettirmiştir. Bu düşünceyi beyitlerine taşıırken sakın bir üslup kullanmış, insanların duygularından ziyade zihinlerine hitap ederek onları savaşa teşvik etmiş ve bunu da İslam inancına göndermeler yaparak sunmuştur.

Kasidesine Osmanlı Devleti'ne, ordusuna ve kudretine methiyeler düzerek başlamış ve bu türden beyitlerinde mübalağalı bir üslup takınmamıştır. Osmanlının geçmiş dönemlerdeki galibiyetlerine vurgu yaparak benzer bir galibiyet de İtalyanlara karşı elde edeceği temennisinde bulunmuş ve İtalyanların böyle bir işgale kalkışmasını bir gaflet olarak addetmiştir. Nitekim daha önce Osmanlıya dönük benzer tutumlar sergileyen Yunanlıların 1897 Teselya Savaşında mağlubiyet yaşadığını söyleyip İtalya'nın da aynı neticeyle karşılaşacağını ima ederek gözdağı vermiştir. İtalyan ordusuna ve Trablusgarp kıyılarına demirlemiş filolarına yönelik hiciv türünden beyitlere de yer vererek küçümseyici bir dille filoların zayıflığını, askerlerinin korkaklığını yermiştir.

Sabrî son beyitlerde vermek istediği asıl mesajına geçişi yapmıştır. Bu beyitlerde İslam dünyasına yönelik Osmanlıya yardım etme hususunda davet çağrılarında bulunmuştur. İlk önce Hindistan Müslümanlarıyla başlamış ve akabinde Fars, Çin, Japon ve Kuzey Afrika Müslümanlarına yönelik bu çağrılarını devam etmiştir. Bu beyitlerinde Osmanlı Devleti'nin bütün Müslümanların devleti olduğunu söylemiş ve bunu kullandığı ifadelerle de tasrih etmiştir. Bu da hilafet müessesesinin hâlâ ne kadar etkili olduğunu göstermektedir. Mensup olduğu Mısır halkını yardıma çağırdığı kısımda hem kendi halkına övgüler düzmüş hem de Osmanlıya yapacakları yardımlar sebebiyle saygınlıklarının artacağını belirtmiştir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça/References

- Artuç, Nevzat. "Trablusgarp Savaşı'ndan Millî Mücadele'ye Türk-Senusi İlişkileri." *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 8 (2022): 283-298.
- Ayyıldız, Esat. "Mısırlı Şair İsmail Sabri Paşa (Şeyhu's-Şu'Arâ') ve Onun Neo-Klasik Şairliği." Ed. Adil Geybulla, Mehmet İlkım. Adana: *Ispen International Congress On Multidisciplinary Studies*, 588-593, 2021.
- Beydilli, Kemal. "Trablusgarp Savaşı." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (TDVİA)*, Ek-2. 606-609, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2019.
- Canatan, Yaşar. "Türk-Arap İlişkileri ve Trablusgarp Savaşı." *International Social Sciences Studies Journal*, 7 (2021): 4377-4381.
- Çiftsüren, Arzu. "Trablusgarp Savaşı'nın Urdu Şiirine Yansıması." *Şarkiyat Mecmuası*, 41 (2022): 39-60.
- Dayf, Şevkî. *el-Edebu'l-'Arabîyyu'l-Mu'âşır fî Mısır*. Kahire: Dâru'l-Me'ârif. 1961.
- Dessûkî, Ömer. *fî'l-Edebi'l-Hadîs*. Kahire: Dâru'l-Fikr, 1973.
- Er, Rahmi. "İsmâil Sabri Paşa". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (TDVİA)*, 23/120-121, İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Fehmî Paşa, Kalîni. Vâcibü'l-Vefâ: el-Emîr Ömer Tosun Hayâtuhû Âsârühû A'mâluhû. Kahire: Matâbi' Kosta Tomas ve Şürekâhu, 1944.
- İbnü'l-Fakîh. *Kitâbü'l-Büldân*. Thk, Yusuf el-Hâdî. Lübnan: Âlimu'l-Kutub, 1996.
- İbrahim, Hâfız. *Divân Hâfız İbrahim*. Beyrut: Dâru'l-'Avde, 1937.
- İlkbahar, Demet. "1911-1912 Trablusgarb Savaşı ve Osmanlı Kamuoyu." Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2009.
- İzzeddin, Yusuf. *eş-Şi'ru'l-Irâkîyyu'l-Hadîs ve Eseru't-Tayyârâti's-Siyasiyye ve'l-'İctima'iyye fîhi*. Bağdat: Matba'atu Es'ad, 1960.
- el-Kerbelâ'î, Ebû'l-Mehâsin. *Divân Ebi'l-Mehâsin el-Kerbelâ'î*. Necef: 'Amîdu Cem'îyyeti'r-Râbî'atî'l-Edebiyyeti, 1964.
- Kurtcepe, İsrâfil. "Osmanlı Parlamentosu ve Türk-İtalyan Savaşı (1911-1912)." *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 5 (1994): 235-258.
- Lutskiy, Borisoviç. *Arap Ülkelerinin Yakın Tarihi '16. Yüzyıldan 20. Yüzyıla'*. Çev. Turan Keskin. İstanbul: Yordam Kitap, 2011.
- Macar, Oya Dağlar. "Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Kurumsal Tarihinde Önemli Bir Deneyim: Trablusgarp Savaşı (1911-1912)." *Belleten*, 81 (2017), 947-986.

- Mendûr, Muhammed. *Muḥâḍarât ‘an İsmâ‘il Şabrî*. Windsor: Hindâvî, 2019.
- el-Muhâmî, Abbâs el-Azzâvî. *Tarîhu ‘l-Irâk beyne İhtilâleyn ‘el- ‘Ahdu ‘l- ‘Usmâniyyu ‘l-Aḥîr 1872-1917*. Lübnan: Dâru ‘l- ‘Arabiyye li ‘l-Mevsû‘ât, 1956.
- Rizzitano, Umberto. “İsmâ‘il Şabrî Pasha”. *The Encyclopaedia of Islam*, 4/194-195. Leiden: E. J. Brill, 1997.
- er-Rusâfî, Ma‘rûf. *Divânu Ma‘rûf er-Rusâfî*. Kahire: Müessesetü Hindâvî, 2010.
- Sabrî İsmail. *Divân İsmail Sabrî*. Kahire: Hindâvî, 2017.
- Stoddard, Lothrop. *Hâdiru ‘l- ‘Âlemi ‘l-İslâmi*. Çev. Agag Noueihed. Beyrut: Dâru ‘l-Fıkr, 1973.
- Şefîk Paşa, Ahmed. *Müzekkerâtî fî Nısfî Kârnin*. Mısır: Maṭb‘atu ‘l-Mısır, 1936.
- Şevkî, Ahmed. *eş-Şevkiyât*. Kahire: Müessesetü Hindâvî, 2012.
- Şıvgın, Hale. *Trablusgarp Savaşı ve 1911-1912 Türk-İtalyan İlişkileri*. II. Baskı. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2006.
- Tevfik, Necib. *İsmâ‘il Şabrî Bâsâ, Şeyhu ‘ş-Şu‘arâ‘: Hayâtuhu ve Eseruhu fî ‘l-Edeb ve fî ‘Aşrihi, 1854-1923*. Kahire: el-Hey‘etu ‘l-Mişriyyetu ‘l-‘Âmme li ‘l-Kitâb, 1985.
- Tuzcu, Kemal. “Mısırlı Neo-Klâsik Şairler.” *Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*, 5 (2002):107-126.
- el-Umrân, Abdulaziz. *el-Vaḥdetu ‘l-İslâmiyyetu fî ‘ş-Şi‘ri ‘l-Arabi ‘l-Ḥadîs*. Riyad: el-Ubikân li ‘n-neşr, 1982.
- Ürün, Ahmet Kâzım. *Modern Arap Edebiyatı*. Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları, 2015.
- el-Va‘ilî, İbrahim. “eş-Şi‘ru ‘l-Irâkî ve Harbu Trâblus.”, y.y., (1964), 191-220.
- ez-Zehrânî, Abdullah b. İbrahim. “eş-Şi‘r ve Hurûbu ‘l-Ḥilâfeti ‘l-‘Usmâniyyeti.” Doktora Tezi, Ummu ‘l-Kurâ Üniversitesi, 1991.